

SPECIMEN ACADEMICUM
DE PRINCIPIO ULTIMO OFFICIO-
RUM HOMINIS.

QUOD,

CONS. FAC. PHILOS. R. ACAD. ABOENSIS,

PRÆSIDE

FRANCISCO M. FRANZEN,

Reg. Acad. Bibliothecario,

PRO GRADU

publico examini modeste offert

CAROLUS HENRICUS FORSSMAN,

V. D. M. Nylandus.

In Audit. Minori d. 6 Jun. 1798,

H. A. M. C.

ABOÆ,

TYPIS FRENCKELLIANIS.

STAMMELT PUBLISHERS & PRINTERS

VIRO

Admodum Reverendo

Domino

ANDREÆ GADOLIN

*Pastori Ecclesiarum in Bjerno, Finnby & Öfverby,
nec non*

Contractus Adjacentis Præposito Meritissimo,

Factori Optimo,

*Has pagellas Sacratas voluit, debuit
Nominis Sui*

Cultor observantissimus

CAROLUS HENRICUS FORSMAN,

S. I.

Contentiones Philosophorum de ultimo principio officiorum hominis, varie quidem institutæ, omnes tamen ad quæstionem, a Stoicis & Epicuræis olim agitatam: an honestum ab utili differat? referri possunt.

Quæ disputatio, omni tempore celebris, nuperime etiam renovata est: recentiorum scilicet Eudæmonistarum doctrinam novissima philosophia, quam *Criticam* nominant, penitus evertere nitente; atque in nostra quoque patria virorum, cum ingenii tum eruditionis laude insignium, subtilissima de hac re argumentatione, liberalis cujusque lectoris animum advertente (*).

Quemque sane, qui sensu dignitatis humanæ movetur, sollicitum esse decet de firmo con-

A sti-

(*) Vide Recensionem libri Kantiani, Svecice traducti, *Grundläggning til Metaphysiken för seden*, in operis, quod inscribitur *Läsning i blandade ämnen*, N:is 2. & 3. occurrentem; nec non traductoris Cel. *Boëthii* de principio honesti commentationem, in *Ephemeridum Literarum Svecicarum*, a *Silfver Stolpe*, editarum vol. I. p. 273. legendam.

stituendo rei moralis fundamento: quæ nempe vacillante, leges & religio, pœnis & superstitione, non hominum societatem, sed animalium continebunt.

Ad rem igitur, quæ ad omnes utique pertinet homines, etiam nos mentem attendisse: id non est, de quo nos excusemus. In exponenda autem nostra ejus notione, quam nempe, disquisitione ista summorum Philosophorum eruditi, nobis concepimus: si judicii aciem, re examinanda dignam, haud exhiberemus, hoc juvenili conatui benigne indulgeatur.

§. 2.

Tres omnino leges rerum naturam, quam novimus, regere videntur: *vis Mechanica, sensus, ratio.* Mechanice moventur res inanimatæ, animantes vero & ista vi & sensu; homo & illis duabus & ratione.

Mechanica est causa, quæ sanguinis circuitum, cibi digestionem, respirationem & ceteras animalium functiones vitales agit. Eademque plantarum vitam vegetabilem, quam dicunt, efficit.

Sensus vero vel *cæce*, vel *intellectu conscio*, cum hominem, tum bestias movet. Si *cæcè*, *instinctum* nominamus; si *intellectu conscio*, *amorem sui*: qui nempe e sensu grati vel ingrati nascitur.

Ratio denique liberam hominis voluntatem gubernat.

Animalem hominis naturam vi mechanica & instinctu conservari, nullum est dubium: moralem autem,

tem, an amor sui solus, an ratio sola, an utraqve conjunctim constituent? hæc igitur est quæstio, de qua disputamus.

§. 3.

De externis adminiculis, quæ humanam sustinent societatem, *educatione* scilicet & *legibus civilibus* & *religione*, nil monemus. Eorum enim vis internis illis stimulis tota debetur.

Statuunt quidem nonnulli, honesti fundamentum religionem, sive *Dei voluntatem* esse. Religionis vero sensum virtutis idea antecedit, necesse est. Quam nobis Dei concipiamus notionem, nisi sanctissimi, h. e. honestissimi, a quo omne turpe absit? atque quid aliud de voluntate ejus nos ratio doceat, quam justum ei placere, injustum vero displicere? Oportet itaque honesti & justi naturam antea nobis esse definitam, quam Dei, ejusque voluntatis, ullam nobis formemus ideam.

Sunt præterea, qui *sensum moralem*, cum a sensu physico, tum a ratione diversum, hominem interne & immediate movere, contendunt. Illum vero nil esse nisi effectum, vel sensus physici in idealem transmutati, vel rationis in voluntatem superiorem agentis, ex iis, quæ postea dicentur, manifestum fore speramus. Eiusdem esse indolis *benevolentiam* illam naturalem, quam principii loco, hominem ad honestum ducentis, statuit illustris auctor Examinis sagacissimi *Metaphy-*

ficæ Morum Kantianæ (*), defendere audemus. Vide-
tur ille duobus præsertim fundamentis assertum suum
confirmare; quorum unum in propensione benefaci-
endi latet, quam in hominis natura, a sui amore cupidi-
numque illecebris non abrepti, inesse contendit. (**). Alte-
rum vero in bonæ conscientiæ testimonio, sui que ipsius
applausu, ad animi tranquillitatem servandam unicui-
que, in quemcunque fortunæ gradum sublatus sit,
necessario, positum est. Benignitatis vero istius ori-
ginem a sensu physico duci facile posse, existima-
mus, atque postea paucis ostendere conabimur. Con-
scientiæ vero testimonium ideam honesti definire haud
potest: illud nempe hæc præcedat, necesse est. Non
sane sentit, opus sibi esse sui ipsius applausu ille, quem
cul-

(*) v. *Läsning i blandade ämnen* I, c.

(**) "Et inifrån verkande, icke utifrån härkommit begär til
medvarellers lyckfalighet, oätkiljeligen förenadt med al-
la ändliga, efter begrepp verkande varellser, och därfö-
re hos dem lika ursprungeligt med sjelfva förnuftet".
(p. 129). Non sane audemus cum tanto viro luctari: in-
genue tamen fatemur, nos non intelligere posse, quid sit
felicitatis humanæ studium, in mente hominis innatum,
& a priori agens; confessæ enim est res, homini, qui nil
sensibus expertus sit, nullam omnino fore ideam felicitatis
vel suæ vel alienæ. Acutissime quidem deinde (p. 161).
hoc felicitatis studium e nisi quodam extra se agendi, enti
rationali sed finito, necessarie attribueno derivat:
quæ autem actio non nisi in felicitatem intende-
re possit. Sed omnem extra se agendi nisum in homine a
sensu excitari, nec a priori exitere, pro concessio habe-

culpæ pudor adhuc non punxerit: culpæ autem notio nulla esse potest, nisi officio antea cognito.

Difficillime omnino probari posse asserimus, in homine aliquam esse propensionem, quæ sive a sensu physico, sive a ratione originem suam non ducat.

In eo igitur cardine tota hæc versari disputatio nobis videtur, ut disquiratur: quid sensus vel amor sui, & quid ratio ad honesti principium definiendum valeat?

§. 4.

Qui totam rem moralem solo amore sui fundant, si ipsi sibi consentiunt, ad sensum physicum omnem non modo desiderandi, sed etiam cogitandum referunt, atque ita rationem plane tollunt.

A 3

Sic

PERPETUO sane dormiat, quem nullæ res externæ moverint. Earum vero sensu excitati hominis rationem a priori quidem ita agere, ut in unum quoddam & absolutum intendat, ad felicitatem autem, cujus notio tota empirica est, adniti haud posse: indubiis probasse argumentis, recentiores mentis humanæ Anatomi nobis quidem videntur. Hypothesin autem illam ingeniosissimam, quæ hoc factem indubie probat, auctori ejus istam esse benevolentiam felicitatisque humanæ augendæ ardorem, quem homini innatum esse vult, ut quæ par est subtilitate refelleremus, tantum nobis haud arrogavimus. Hæc solum, occasione data, monuimus, ne obstaculum, quod definituris nobis principia hominem moventia occurrebat, transilisse videremur. Speramus tamen ea, quæ postea dicemus, nostram sententiam satius confirmatura esse.

Sic Helvetius, qui hanc præ plurimis affectuum suorum meruit laudem, quod Philosophum sibi consentaneum se præstiterit, cum totam nostram rerum cognitionem non nisi memoriam esse eorum quæ sentimus, tum omnem nostram voluntatem e sensu grati vel ingrati oriundam esse, contendit.

Quo facto virtus nil erit nisi computatio callidissima eorum, quæ sensum gratissime afficiunt.

Quamvis contraria veræ virtutis notioni, hæc ejus definitio mox tibi videatur: difficillime tamen aliam hujus loco substituas, si principium honesti in solo amore sui ponere pergas. Quem nempe doloris & voluptatis memoria totum contineri; nec ullam esse felicitatis humanæ ideam, cujus origo e sensu physico derivari nequeat: extra omne posuit dubium, princeps ille recentiorum Epicuræorum, quem nominavimus.

§. 5.

Transformant autem, ac pulchriori induunt habitu, ut vix cognoscatur, sensualem hunc sui amorem duæ proprietates naturæ humanæ, singulares sane ac egregie notandæ.

Una est adminiculi cum sine transmutatio: altera autem sympathia quædam, vel unitus hominis in alterius locum translatio: utraqve nempe phantasiæ ope, ideas mire associante, effecta.

Illam est causam, cur miles, qui initio non nisi honorum ac præmiorum studio, quibus, domum reversus

fus, frueretur, ad audaces excitabatur conatus, consilii sui quasi oblitus, ipsam amet fortitudinem, & dulce sentiat esse, pro patria mori.

Hæc mater est animi affectionum admodum præclararum, quæ humanam maxime decent naturam: quibus commotus, unus alteri succurrit, illius gaudet felicitate, eum felicem reddendo se felicem sentit, ejusque commodum suo præfert. Hæc etiam efficit, ut circulus ille, in quo suam quisque quærit felicitatem, magis magisque sese extendat. Parentes primum, deinde amicos, tum cives, omnes denique homines amore prosequimur: qui sui amori insitus, stirpem illam turpem pulcherrimis obteggit virtutum humanarum floribus. Gratum nempe sensum, quem a parentibus & ceteris, benigna nos curantibus affectione, in infantia jam experti sumus, ab omnibus humana indutis forma ingenue expectamus: atque nostram cum aliena felicitate intime esse conjunctam mature perspicientes, hanc cum illa confundimus: ac demum nil humani a nobis alienum putamus.

Ita igitur oriri unum benevolentiae genus, quod *sensuale* dixeris, nobis videtur. Cujus in brutis etiam animantibus, in cane v. c. grato, fideli, benevolo, amico elucentem, non sine admiratione observamus speciem. Alterum vero, quod *rationale* nomines, non nisi judicium est rationis, id singulis esse quærendum, quod generaliter bonum sit, jubentis. Illud est hominis vivida gaudentis phantasia: hoc vero cogitandi & abstra- hendi vi eminentis: quapropter poetam fere sensualiter benevolum, philosophum autem rationaliter be-

æstum reperies; sublato nempe utriqve sui amore, suæqve felicitatis studio.

§. 6

Ex his itaqve jam perspeximus; sensualem illam voluptatem, qva primum excitamur, in idealem quandam, qvæ tamen a sensu exit & ad sensum revertit, sæpe transformari; atqve amorem sui felicitate aliena, tanquam speculo suæ, delectari.

Qva quidem ratione, species quædam virtutis, amabilis certe & haud spernendæ, in homine nascitur. Ejus vero æqve ac ingenii laudem, felicem potius naturæ dotem, de qva libi quisqve, qvi eam obtinuit, ceteriqve, qvi ejus fruuntur calore, valde gratulentur, quam sinem esse certum, in quem intendere, absolutum sit cujusqve hominis officium, ipsa ejus origo luculenter monstrat.

Nam sane nimis vagæ sunt illæ phantasiæ operationes, qvæ hoc efficiunt, qvam ut firmum constituere principium actionum humanarum valeant; pendent nempe cum a diversa corporis constitutione, qvæ sensus vel vividiores vel hebetiores reddit, tum ab educatione variisque casibus: atqve ad vitium non rarius fere, qvam ad virtutem ducunt. Ex eodem enim fonte avaritia & benevolentia, mortis pro patria contemptus & parricidium effluunt. Non insolita occurrunt exempla parentum, qvi infantes suos ex benignitate trucidaverunt, ne scilicet æqve turpem miseramqve agerent vitam, ac ipsi egerant.

§. 7.

Rationis itaque auxilio in dirigendo amore sui, vel sensualem vel idealem, vel propriam vel alienam felicitatem quærant, opus sibi esse: Eudæmonistarum plurimi perspicunt.

Diversam ergo a sensu, unum ex variis connectendi vim, rationis, tacite saltem, agnoscunt: regulas scilicet generales felicitatis quærendæ constituendo.

Quapropter, duce quidem utuntur ratione: finis tamen loco, in quem omnes intendant hominis actiones, sui amorem ponunt.

Sic temperantiæ & justitiæ tibi studendum esse, præcipiunt: quia illa sanitatem corporis, hæc societatem humanam conservat, quibus autem læsis felix esse haud possis. Atque sic generalis tibi præscribitur officiorum norma: si te ipse amas, virtuti stude, quia virtutem felicitas sequitur.

§. 8.

An vero *semper* sequitur? Experientia haudquam affirmat. Communis est querela, probos opprimi, improbos exultare.

Quid ergo illos consolabitur, qui virtuti operam dedere, ut felices forent, infelices autem facti sunt? Conscientiæ testimonium, se honeste egisse: Epicuræi respondent, sed parum prudenter. Honestè enim agere, ex eorum sententia, quid est? felicitatem persequi. Solatium itaque hoc illis erit: se felicitatem quæsisse, sed non obtinuisse. Quid vero ab-

furdus, quam dicere: hanc ipsam rem te consolari, quæ doloris tui causa est, atque, opera perditâ, id ipsum te ægritudine levare, quod operam perdidideris?

Ex his patet, Epicuræis ipsis ideam honesti, ab utili plane diversi, ante oculos obversari; internum enim animi applausum summum esse bonum consentiunt: quem vero officii definitio antecedit, necesse est.

§. 9.

Videmus igitur, præceptum illud generale Epicuræorum, de virtute sequenda, ita tantum valere, si nullus occurrat casus, ubi præcepto neglecto, amoris sui melius consulatur.

Quis vero non sentit, quam damnosa sit ejusmodi conditio, legi morali adjuncta? Viam aperiat nebulari cuique, nefanda committendi scelera: dummodo certus sit, illa occulte fieri posse, nec in ullum posthac se inductura esse periculum.

Callidissimus quisque ita erit honestissimus, nec alia turpis & honestæ actionis differentia, quam quod illa sit imprudentius, hæc prudentius patrata: atque omnis morum doctrina nil erit, nisi astutiæ disciplina.

§. 10.

Persuasis itaque, rationem, sensus vel amoris sui ministram, ad virtutem tutam non ducere via, nil nobis restat, nisi ut consideremus, quid ratio sola, a sensuque libera, ad honesti principium constituendum valeat.

Ratio-

Rationis igitur eam esse indolem, ut ad unitatem adnitatur absolutam, jam observavimus. Ex *varis* nempe & *singularibus* rebus, quas sensum experientia, intellectusque judicia ei suppeditant, *unum* quoddam & *universale* connectere studet.

Talem ei esse nisum, vel promptitudo illa probat, qua generales affirmamus theses. Paucis animadvertis factis, mox, lege quadam generali connexa, in unum ea colligimus.

Qua quidem re humana natura excellentiam suam maxime prodit: bruta enim animantia ea, quæ senserunt, memoria quidem tenent, casusque expectant similes; abstrahendi vero vi & generalia formandi judicia, cum plane destituta sint, in singulis hærent objectis, nec nisi sensu & sensus memoria moventur.

§. II.

Hæc igitur rationis vis mundum & *physicum* & *moralem* homini creat.

Quod enim sensibus percipitur, si ratio id non ordinaverit, nil nisi chaos foret, ubi animal humanum impetu cæco circumageretur.

Experientia vero materiam præbebit: ex nihilo enim ratio nihil conficere valet.

Hæc autem materia, neque universam rerum naturam comprehendit; neque earum, quales sunt, sed quales nobis videntur, cognitionem continet.

Universum itaque physicum, quod ratio creat, non est nisi phaenomenorum sparsim collectorum systema haud integrum, legibus tamen generalibus connexum: qualis est v. c. lex attrahendi.

Quæ autem leges, non nisi inductione nixæ, ad ordinem quidem, quem homo, res physicas explorans, in easque agens, illisque actus, servat, definiendum sufficiunt: absoluta tamen & universali carent necessitate, ita tantum valentes, si nullo tollantur phaenomeno. Unde docemur, legem moralem, quam quaerimus, universalem & absolute necessariam, a legibus, ex physica rerum natura abstractis, totam differre.

§. 12.

Hæc igitur est differentia mundi physici & moralis, in quibus homo versatur: quod illum, a sensibus oblatum, & ab intellectu gradatim examinatum, hypothetice & particulatim ratio ordinet, hujus vero formam absolutam & universalem a priori definiat, cui deinde actiones humanæ aptandæ sint, magis vel minus ei appropinquantes.

Sed hoc ipsum quaeritur: an hæc forma moralis actionum humanarum a ratione mera, omni experientia abstracta, defini possit?

Hac autem quaestione simul quaeritur: an *ullum* certum & categoricum honesti principium constitui possit? Ex iis enim, quæ jam attulimus, satis patere speramus, id neque a sensu, neque a ratione *empirica*

rica fieri posse: fieri ergo a ratione *pura*, pro probato nobis ponendum est, nisi omnem virtutis certe definiendæ spem mittamus.

Credimus vero ita, non demonstramus; sed demonstrabimus etiam, si pro concessa nobis detur, liberam esse homini voluntatem.

Quod sane dandum est: quisque enim se liberum sentit. Servum quidem se sentit, quatenus mundi *physici* particula est, sensuque & ideis, ab experientia oriundis, movetur: liberum vero, quatenus mundi *rationalis* civem se agnoscit, rationisque meræ ductum obsequitur.

Sed hæc propius consideranda sunt.

§. 13.

In felicitate persequenda, hominem libere non agere, facile est intellectu. Bonum nempe non potest non desiderare, nec malum non averfari: sensu nempe impellitur grati vel ingrati.

Ita tantum liber est, ut majus e duobus bonis, minus e duobus malis eligat. Nam non modo sentit, sed etiam sensorum meminit, comparatque ea & judicat: quæ re malum & bonum verum ab apparenti, constans ab inconstanti, præsens a futuro, commune ab individuali, sensuale ab ideali distingvere discit. Illum autem esse vere liberum, qui bonum mittere & malum eligere ita tantum potest, si ea re bo-

num affequetur majus, & majus effugiat malum: quis dicat, qui justam libertatis ideam sibi conceperit?

Deinde delectus ille, in felicitate persequenda instituendus, a notionibus boni & mali pendet, quas sibi quisque formaverit. Quarum vero causæ, cum in corporis sui fabrica, tum in externarum rerum, quæ eam moverunt, fortuita constitutione latentes, libero suo arbitrio haud erant subjectæ.

Variæ idcirco sunt felicitatis imagines, quæ singulos homines alliciunt: nec forte magis vituperandus est, qui

nec veteris pocula Massici
nec partem solido demere de die
spernit: nunc viridi membra sub arbuto
stratus, nunc ad aquæ lene caput sacræ,
quam ille, quem
doctarum hederæ præmia frondium
dis miscent superis:

si uterque nimirum non nisi felicitati studet.

Quatenus itaque orbis sensualis objectis homo movetur, non potest non felicitatem persequi. Id vero ei præcipere, ad quod physica impellitur vi: superfluum sane est. Legem ergo moralem felicitatis quærendæ principio constituere: legis notioni repugnat, quæ non nisi liberum obligare potest.

Regulæ autem felicitatis obtinendæ, de quibus supra monuimus, homini non libero quidem, sed intelligenti tamen, præscribi possunt. Sed illæ non nisi
con-

consilia sunt majus e minori bono vel malo distinguendi; nec cum lege morali, liberam dirigente voluntatem, confundi debent.

§. 14.

Cum igitur pateat, hominem, quatenus in mundo physico, ideis ex eo haustis ductus, agit, liberum non esse, nec lege morali obligari posse; inde colligere licet: vel libertatem humanam nullam omnino esse, virtutemque ideo non nisi vanum esse verbum: vel hominem a sensuum mundo in alium, ubi ratio sola gubernat, se translatum cogitare posse, atque ita tantum liberum esse legeque morali obstringi, quatenus orbis istius rationalis membrum se cogitat.

Nemo autem, qui animi sui naturam observaverit, facile neget, id sæpe fieri, ut, omni experientia sibi abstracta, se agentem sentiat.

Theoreticam quidem vim rationi puræ inesse, nullum est dubium. An vero practica etiam sit? hæc difficilior est quæstio.

Maximi sane momenti est res, hic in dubium vocata. Ab ea enim totæ pendent, cum libertas & virtus hominis, tum etiam vera Dei notio.

Si neges, hominem, quatenus mere rationalem se cogitat, voluntatem habere: moralem ejus naturam plane tollas. Non nisi animal erit, sensibus servum: a ceteris animalibus non nisi latiori felicitatis notione, superiori intellectu formata, diversum: illis vero multo infelicius, quippe

quippe quod felicitatem, in quam intendit, obtinere nequeat.

Deinde facias, ut Deus nobis videatur non nisi otiosus cogitationum suarum spectator. Si enim homini rationalem esse voluntatem, non sentiamus: neque Deo eam attribuere possimus. Aliam enim Dei nobis formare notionem nequimus, quam quæ oritur, rationis, libertatis, honestatis, quas in nobismet ipsis sentimus, ei summam attribuendo vim.

Sed sentimus indubie, nos libere velle. Cum mendacium v. c. vituperamus, non quia nocet, sed quia sibi ipsum repugnat; cum suum cuique reddendum esse jubemus, quia suum est: libere volumus: nulla scilicet idea, ab experientia oblata, voluntatem movente.

Libere nempe velle, idem est ac rationaliter velle. Ea ipsa re continetur libertas hominis, quod, nullis sensuum illecebris vel experientiae ideis commotus, rationi soli obtemperet.

Atque ita quisque erit plene liber, si rationis absoluto imperio subjectus sit. Deum vero solum plene liberum nobis concipimus, quippe quem solum mere rationalem non modo se cogitare, sed esse, credimus.

§. 15.

Pro certo igitur ponimus homini esse liberam vel rationalem voluntatem, quam etiam *superiorem* nominant. Atque ab ea sola honesti principium esse petendum, asserimus.

Quid autem est, quod a priori ratio velit? Idem nifus est rationis practicæ ac theoreticæ. Quam nempe unitatem phænomenis phificis, ea connectendo, & ex communibus causis derivando, hæc tribuit: eandem illa actionibus dare liberis, legi universali easdem subjiciendo, nititur.

Sed dum hæc, a particularibus ad generalia ascendens, nec integrum, nec certum conficit systema naturæ, manca scilicet & vaga superstructum experientia; illa ab universali descendens lege, a priori lata, absoluto ejus imperio omnia, a quocunqve ente rationali gerenda, subjicit.

Ratio enim, quatenus ratio est, non potest non in unum quoddam absolutum & universale intendere. Quisqve idcirco, qui ratione gaudet, non potest non nifum istum rationis suæ sentire: ejusqve legi subiectum se confiteri.

Honesti igitur principium, quod quærivimus, jam invenimus: ex ipsa rationis natura effluens, universale, quia omnibus ratione præditis commune est, & absolute necessarium, quia, eo sublato, etiam ratio tollitur.

§. 16.

Dicas autem, nondum patere, quid homini jubeat lex ista meræ rationis?

Diligenter observandum est, hoc *quid* vel formam vel materiam actionis significare posse.

Si materiam quæris: eam non ratio, sed experientia præbet. Si formam, ea jam definita est. Eadem

sempe forma actionum suarum homini quaerenda est, ac omnibus ratione praeditis entibus: Absoluta scilicet earum unitas.

Lex igitur moralis, a ratione lata, homini sic jubet: *Stude harmonice actionum tuarum cum lege, quam omnibus ratione praeditis absolute observandam ipse statuit.*

Si jam quaeris quid sit justum? id esse justum respondemus, quod omnibus in omni casu agendum esse, uniuscujusque hominis ratio judicat. Atque eum, qui nil agit, quod non semper, ab omnibusque agendum esse, velit, honestum esse, jure contendimus.

Unicuique observare licet, se, quando ad peccandum seducitur, a ratione quasi mendicari, ut unicam illam actionem, ad quam committendam libido eum trahit, ab universali lege excipere, sibi ex gratia permittatur. Actione autem peracta, conscientiae aegritudo, (si conscientiae nomen mereatur, nec ejusdem sit generis, ac dolor furis, quem poenitet, se vel majorem pecuniam, occasione data, vel prudentius non abrepisse), ex persuasionem oritur: legem rationis nullam permittere exceptionem. Hac enim ipsa re lex moralis a regulis differt, quas ejus loco statuerunt, qui felicitatis principium defenderent, quod illa absoluta sit, de his vero valeat tritum illud: nulla regula sine exceptione.

§. 17.

Quamvis autem principium honesti, sic definitum, firmum sit, & unum: inde tamen non efficitur: ho-

honesti ideam variis hominibus variam esse nequire. Sed plurimum, diverse agentium, singulus juste agere potest.

Quisque enim, qui persuasus est, actionem suam ejusmodi esse, ut omnibus & in omni casu eam patranda vellet, ille honeste agit: quamvis falsa ejus persuasio sit. Valent hic Pauli verba: quidquid cum persuasione fit, non peccatum est, & contra.

Hæc vero persuasio pendet, cum a diversa cultura mentis cujusque, tum a diversa constitutione rerum, in quibus quisque versatur.

Lex enim moralis, quam ratio statuit, non nisi formam definit honesti, quæ una eademque semper est. Materia autem, cui illa applicanda est, varia esse potest: experientia enim eam suppeditat.

In eo igitur consistit virtus humana, ut formam absolutæ unitatis, quam ratio a priori definit, varietati rerum, quas experientia colligit, applicare studeat.

Haud inepte idcirco virtutem pulchritudinem moralem nomines: si communem pulchritudinis notionem, quæ unitas in varietate esse definitur, approbes.

Illustremus autem hanc virtutis notionem similitudine quadam. Patellæ faciendæ sunt alicui: placet ei maxime figura circuli, quippe quæ pulcherrima menti ejus videtur. A priori igitur decernit: ut patellæ istæ figuram circuli imitentur. Forma itaque patellarum antea data est. Quantæ autem erunt: & cujus materiæ? id demum a posteriori dijudicat: postquam

nempe sciverit, quænam materies vel durissima sit, vel mundissima, vel minime sumtuosa, & quænam magnitudo usui earum aptissime conveniat. Sic formam honesti ratio a priori definit: materiam vero ejus experientia offert.

§. 18.

Videamur autem forte hic in eundem ipsi incidere errorem, quem antea illis exprobravimus, qui rationem sensuum ministram facerent: cum scilicet & rationis & experientiæ auxilio ad virtutem humanam constituendam utimur.

Valde tamen tamen differt nostra ab illorum sententia. Illi amorem sui, qui e sensuum nascitur experientia, in re morali *obligandi*, rationem autem *cognoscendi* principium, esse statuunt. Nos contra illud a ratione pura, hoc ab experientia petimus^(*). Illis pla-

(*) Cum ratio nil creare possit, nec sit nisi formandi facultas, patet, eam homini jubere non posse: hoc age. Cum autem quæritur: an quoddam, cujus ideam experientia obtulit, faciendum sit nec ne? ratio apodictice, nec respectu habito effectuum ejus, quos experientia ostendit, affirmat vel negat. Ad definiendum autem id, quod *justum* proprie vocatur, sufficit, ut quæstio nuda rationi proponatur. Sic cum quæritur: an suum cuique reddendum sit? ratio mox affirmat, quia, si suum est, alterius esse haud potest. Ad constituenda vero officia humanitatis, necesse est, ut materia eorum latius explicetur. Sic cum quæritur: an pauperi subveniendum sit? prius consideranda est pictura humanitatis, quam experientia sistit. Deinde autem ra-

placet, honestatem actionis *materialem* esse, quæ ab effectu ejus ad felicitatem humanam pendeat: nos vero eam esse *formalem*, quæ convenientia ejus legi rationis contineatur, probare conati sumus. Ex singularibus ad generalia eorum ratiocinatio adscendit; nec unquam ad universale quoddam & absolutum pervenit: quale est principium, unde nos rem moralem derivamus.

Deinde nobis objiciatur: neminem hominum absolutam hanc unitatem actionum suarum assequi posse.

Hoc non negamus: nemo enim mortalium est, qui rationi absolute obtemperet, nullis seductus sensuum illecebris.

Si homo mere rationalis foret, lege moralis non magis egeret, quam si mere sensualis foret. Nam ut in hoc casu nil aliud, quam felicitas sua, eum moveret: sic in illo non posset non rationi obsequi, atque semper honeste agere.

Cum autem homo ex duplici consistat natura, sensuali et rationali: lege ei opus est, qua ratio sensus coerceat.

Sic omnis virtus humana non nisi pugna erit perpetua rationis & sensuum, liberæ voluntatis & cupidinum, a sensu grati & ingrati natarum.

Quam-

tio hominibus, natura socialibus & mutua opem indigentibus, legem fert: qua quisque, vel si certus sit, se nunquam aliorum auxilio opus habiturum fore, ad alios juvandos obstringitur. Aliis igitur opem ferre, vel sympathiæ vim motum, vel suæ indigentiae memorem pulchrum quidem est & utile, sed non honestum. Officio autem obstrictum id facere, vere honesti viri est.

Quamvis vero virtutis perfectum assequi ideam nequeamus: num tamen nullam esse, contendamus? Atque num virtus ad nostram demittenda est infirmitatem, vel nos ad ejus sublimitatem extollendi? Ut pulchritudinem artificii, sic virtutem homini petendam, idealem esse oportet. Nubi similis, quæ Israelitas per deserta Arabiae duxit: Virtus superius apprensens, e pecorum cohorte, glebæ adfixorum, hominis mentem extollat; nec in cælum tamen oculis ejus, cui viam in terra monstrabit, subducatur.

§. 19.

Prohibent nos cancelli dissertationunculæ hujus, ne hanc honesti notionem, quam, doctrinæ Kantianæ de morum metaphysica intelligendæ incumbentes, nobis formavimus, plenius explicemus.

Hoc tantum denique observemus: illam communi hominum opinioni aptissime convenire; quæ quidem res ad veritatem ejus confirmandam valde facere nobis videtur. Sæpenumero enim, in re morali præfertim, vulgi sententia, quamvis distinctam ejus reddere rationem nesciat, proxime ad veritatem accedit.

Illam autem omni tempore honestum ab utili distinctit: aliud esse, officii, aliud, commodi causa agere, affirmans. Atque virtutis vim in eo posuit, ut sensuum libidines rationis lege illa refrenaret.